

HINDUIZMUS

Na začiatku treba podotknúť, že termín hinduizmus nie je vlastne označením náboženstva v užšom zmysle, ale vzťahuje sa k celej civilizácii hinduistov. Hindu je slovo perzského pôvodu a znamená jednoducho "Ind". Jeho pôvodným zmyslom bolo odlíšiť miestnych "neveriacich" od moslimov- na indických územiach, kde prevládal islam. Sami hinduisti zjavne dlhé storočia nepociťovali potrebu označovať svoju vieru nejakým zvláštnym menom. Neexistuje tu ani žiadna cirkev, inštitúcia, či koncil. Nemá žiadnu nadradenú autoritu, ako napr. kresťanstvo pápeža, vyznačuje sa veľkou názorovou tolerantnosťou, slobodou myslenia a viery, no zároveň prísnu spútanosťou individuálnych prejavov človeka v súkromnom živote. Hinduizmus nemôžeme chápať len ako náboženskú sústavu, lebo len tou nie je ani zďaleka. So svojím kastovným systémom je skôr nábožensko-spoločenskou organizáciou väčšiny indického obyvateľstva a v praktickom živote kladie dôraz skôr na vzťahy medzi jednotlivými spoločenskými vrstvami ako na na vieroučné zásady.

Hinduistická civilizácia sa vyvinula z védského náboženstva indoeurópskych prísťahovalcov alebo dobyvateľov, ktorý sa začali približne v roku 1200 pred Kristom usadzovať v Padžábe a v údolí Gangy. Tieto národy prišli poväčšine z iránskych plošín. Vytvorila sa civilizácia, ktorú voláme védska, pretože je známa z posvätných textov, nazývaných *Védy*. Behom dlhodobých kontaktov s Drávidmi, indickým pôvodným obyvateľstvom, islamskými dobyvateľmi, ktorý od 12. stor. zakladali v Indii islamské štáty a nakoniec s britskou koloniálnou mocou, ktorá svoju vládu v roku 1858 rozšírila na celý subkontinent, prijímali množstvo vplyvov. Hinduizmus, náboženstvo, literatúra, životný štýl, umenie, vrátane ekonomických a sociálnych aspektov sa tak postupne vyvíjali a zahrňujú najrôznejšie, z časti rozporné doktríny a kultúry. Jednoduchá definícia je tak prakticky takmer nemožná. Základné charakteristiky hinduizmu sú pozorovateľné len v prehľade historického vývoja. Môžeme rozlišovať sedem vývojových fáz: od 2. tis.-7. stor. pr. Kr. ... védské obdobie; 7. stor.-2. stor. pr. Kr. ... brahmanizmus; 2. stor. pr. Kr.-4. stor. po Kr. ... klasický hinduizmus; 4.-8. stor. ... puránske obdobie; 8.-11. stor. ... príchod monoteistického hinduizmu; 11.-19. stor. ... doba bhakti; 19.20. stor. ... moderné obdobie.

Už spomínaná védska fáza je najstaršia a tvorí vlastný náboženský typ. Najstaršie náboženské spisy Indie, ktoré obsahujú Rgavéd, Sámavéd, Jadžurvéd a Atharvavéd, vznikli vo svojej dnešnej podobe niekedy medzi rokmi 1500 a 1000 pr. Kr. Svedčia o polyteizme, ktorý je príbuzný náboženstvám iných indoeurópskych národov. Uctievali rôzne triedy hierarchicky zoradených bohov, ktorý predstavovali prírodné sily. Najdôležitejšími bohmi boli Áditjovia, ku ktorým patrili Varuna a Indra. Ľudia ich vzývali, aby si vyprosili ich požehnanie a úspech na tomto svete. Charakter védského náboženstva árijskej bojovnej spoločnosti sa prejavuje v nádherných rituáloch tej doby. Najvýznamnejším rituálom bola Ašvamédha alebo obetovanie koňa, ktorý slúžil na zvyšovanie vážnosti kráľa a súvisel s inštitúciou božieho kráľovstva. Kráľ bol ľudskou podobou kniežat'a bohov Varuny, ktorého miesto niekedy zaujímal aj Indra. Iný podstatný rituál bola opäť obeta bohu - tentoraz ohňa. Mala zaručiť neustálu regeneráciu prírodných síl a celého vesmíru. S pribúdajúcim významom a komplikovanosťou obiet boli k štyrom Védam pripojené výklady o ich zmysle - bráhmany, vznikali okolo r. 1000 pr. Kr. a je od nich odvodené meno védskych obetných kňazov - bráhmani. Význam tejto spoločenskej vrstvy postupne rástol, menil sa charakter védského náboženstva, obráteného k pozemským veciam, začali sa pýtať na pôvod vesmíru a jeho síl ovplyvňujúci ľudí a taktiež celý život. Na tieto otázky sa snažili odpovedať pomocou dvoch nových pojmov- brahma a átman ... začala fáza brahmanizmu, ktorá svoj vrchol dosiahla v Upanišadách, vznikajúcich v rôznych bráhmanských védskych školách. V týchto textoch sú už všetky náuky, ktoré od tejto doby hrajú podstatnú rolu v hinduizme. T.j. : koncept najvyššej bytosti, snaha o zjednotenie s ňou, viera v poslednú identitu medzi individuálnym Ja (átman) a prazákladom kozmu (brahma), učenie o znovuzrození, ktoré sa zakladá na zákone o príčine a pôsobení každého jednanja. Upanišady môžu byť chápané aj ako komentáre k nejasným védskym textom. ("Je to Šiva, ochranca sveta v čase, Panovník vesmíru skrytý vo všetkých bytostiach. Až keď ho za takého uznáš, presekneš putá smrti.") Tým, ak chceme, je ukončená fáza, vystihnutá v pojme védánta- "koniec véd". V nasledujúcom období klasického hinduizmu sa prejavuje šesť ortodoxne náboženských systémov: mímánsa, védánta, sánkhja, jóga, vaišéšika a njája. Najstaršia z nich je mímánsa. Podáva filozofické zdôvodnenie védskych rituálov a zastáva neomylnosť Véd. Posvätnou rečou véd je Sanskrit (znamená úplný), nie je však vraj historickým jazykom, ale zvukovou manifestáciou absolútna. Vyrastá z neho

sila mantier a hymny, rovnako ako účinnosť obetných úkonov. Pôvodne sa odštiepil z prvotného jazyka indoeurópanov, no pevnú formu nadobudol až na zač. 5. stor. pr. Kr. Vraví sa, že túto reč kedysi stvorili bohovia, v každom prípade jej však za svoj zrod vďačí pozoruhodná literatúra. Pre hinduistov je neodmysliteľnou časťou viery poznanie posvätnéj slabiky AUM. Skladá sa z troch zvukov: A - symbolizuje Brahma, U - Višnu, M - Šivu. Védánta vyvinula niekoľko škôl, ktoré zastupujú rôzny stupeň identity medzi átmanom a brahma. Vzájomne protikladné smery sú nedualistická advaita a dualistická dvaita védánta. Dualistické pojmávanie sveta zastáva aj sánkhja- prináša filozofický základ, pričom jóga ukazuje praktickú cestu spásy. Sú dva kozmické princípy: paruša, čiže duša a prakti, čiže hmota. Cestou jógy sa duša oslobodzuje od nepoznania seba samej a tým aj od kolobehu nových zrodení. Vaišéšika učí atomistickú kozmológiu, ktorá rozdeľuje prírodu na rôzne substancie (zem, vodu, oheň, vzduch, éter), vystupujúce v rôznych kvalitách (farba, chuť, počet, spojenia, ...) Ich spojením vzniká svet, ktorý sa nám javí. V kozmických periodách vzniku a zániku sveta uchováva duše svoje dobré a zlé činy, spájajú sa atómy a začínajú nový cyklus. Njája je postavená na materialistickom systéme vaišéšiky a učí hlavne logike, ako ceste poznania. Všetkých šesť systémov uznáva ako najväčšiu autoritu vedy a rozdelenie spoločnosti do kást, resp. do štyroch základných kategórií, sformovaných podľa dedičného povolania, rasy alebo miery rituálnej nečistoty na: Kňazov, čiže brahmanov, vládnucu vrstvu = kšatrdžovia, roľníkov a remeselníkov = vajšovia, sluhov = šúdrovia a nedotknuteľných, ktorí sú mimo kást. Podľa starých védskych prameňov totiž Stvoriteľ Brahma nestvoril len jedného človeka, ale hneď štyri bytosti s rôznymi úlohami, funkciami a postavením, predstaviteľov štyroch stavov, čiže várn. Sám indický termín pre kasty - džáti, doslovne "zrodenie"- vypovedá o tom, že kastovná príslušnosť je daná a nemenná v priebehu života. Plnoprávnym príslušníkom hinduistickej komunity môže byť len potomok indických rodičov, resp. rodiča. Ani nadšený súhlas s niektorou z nespočítateľných variánt učenia a bezvýhradná ochota podriaďiť sa jeho zvyklostiam nemôže nahradiť to najpodstatnejšie - narodenie v rámci niektorej kasty. Napriek osvete, kastovníctvo v Indii stále pretrváva. Etika, závisiaca na sociálnom postavení individua je zvláštnou témou dvoch veľkých eposov : Rámájána a Mahábhárata. Postavené predovšetkým na právach a povinnostiach príslušníkov jednotlivých kást sa zaoberajú najmä témou pravého a spravodlivého panovníka. Ako vzor, alebo smernica slúžia dva avatáry (Ráma a Krišna) boha Višnu. Spolu s dielami Purány a Védantasútra sa tiež zaraďujú k védскеj literatúre.

Mahábhárata je dlhý epos, rozprávajúci o bojoch medzi kmeňmi usadenými pozdĺž stredného toku rieky Gangy. Jej šiestou knihou je Bhagvadgíta, ktorá učí, ako má človek žiť.

Ramájána je báseň so 40 000 veršami, rozprávajúca o dobýjaní juhu Indie. Jej hrdinom je Ráma, vtelenie boha Višnu. Eposy tvoria koniec klasickej epochy hinduizmu, kým purány stoja na začiatku formovania monoteistických smerov. V 18 tradovaných puránskych textoch zosobňujú striedavo traja bohovia (Brahma, Šiva a Krišna) neosobné absolútne (brahma). Kálidásova báseň Kumárasambhava (vytvorená cca. v 4.-5. stor.) integrovala týchto troch bohov do konceptu Trimúrty, rozdeľujúc tri podstatné funkcie absolútne. Brahma zosobňuje funkciu stvoriteľa sveta; Višnu udržiavateľa sveta; Šiva ničiteľa sveta. Tu sa však vytvárajú dva smery - šivaizmus a višnuizmus, v ktorých preberá buď Šiva alebo Višna všetky tri funkcie. Meno Šiva sa pravdepodobne vyvinulo z védskeho boha Rudry a prvýkrát sa objavuje práve v Upanišadách, no až sekta Pášupata ho povýšila na najvyššieho boha. Jeho kult zahŕňa uctievanie Šiva - lingam, ako symbolu jeho tvoriacej sily. V šivaizme sú tiež rozdielne smery, ale všetky majú spoločný náboženský cieľ, aby sa duša oslobodila od svojich pozemských zväzkov a dosiahla stavu označovaného ako šivatá ("prirodzenosť Šivovu"). So šivaizmom sa úzko spája šaktizmus, uctievanie bohyně Šakti , manželky Šivu, prapôvodnej energie, ktorej symbolom je jóni, tvoriaca často architektonický základ lingam. Pre stúpencom šaktizmu je spojenie oboch aspektov absolútne (mužského so ženským), výrazom pôvodnej kozmickej harmónie. Višnuizmus vidí najvyšší princíp v bohu Višnuovi. V ňom sa vytvorili mnohé školy, pričom najznámejšie sú: Rámánudžova, Vallabhova a Čajtanjova. Líšia sa hlavne v pojmávaní ontologického pomeru boha a individuálnej duše. Z višnuizmu sa vyvinulo hnutie bhakti, ktoré sa sústreďuje na uctievanie Rámu a Krišnu. Bhaktické hnutie, vyvíjajúce sa v severnej Indii v dobe nadvlády islamu, má mnoho spoločného s islamskou mystikou. V koloniálnej dobe sa nakoniec vyvinuli neohinduistické prúdy. Mytológia:

Hinduizmus v podstate uznáva jediné božské bytosť, ktorá však na seba berie nespočetné množstvo podôb, predstavujúcich jej špecifické funkcie . Každé božstvo má svoje vozidlo (zvieratá), symbolizujúce jeho zvláštne schopnosti a moc. Z psychologického hľadiska predstavujú impulzy, ktoré sa majú ovládať a zároveň schopnosti, ktoré môžeme dosiahnuť idúc za svojim cieľom. Napr. vták Garuda je jazdeckým zvieratkom Višnu alebo jeho vtelením. Na obrázkoch sa často vyskytuje Krišna, čo je v podstate vtelenie Višnu ako jazdí v spoločnosti Radhu. Tento kráľ vtákov je nepriateľom božstiev Vôd, je "lietajúcim slovom", symbolom posvätných védskych textov. Višna má tri hlavné avatáry (vtelenia) : Matsija=ryba, Budha=Guatama a Kalkí, ktorí sa má zjaviť na konci sveta. Šiva stelesťuje tvorenie a ničenie z hľadiska nového tvorenia. Znázornený je ako 5-hlavý (5 pohľadov) a 10-ramenný (10 smerov priestoru). Tretie oko na čele znamená všemohúcnosť.

Obrady:

V živote hinduistov majú všetky skutky posvätný charakter. Cieľom ich náboženského života je nájsť si miesto v tejto najvyššej realite, zvané tiež brahmanská a oslobodiť sa tak od zákona príčiny a následku, ktorý vtáhuje každú bytosť po smrti do reinkarnácie podľa toho, koľko mala zásluh v predchádzajúcom živote. Najrozšírenejším obradom je modlitba puja. Treba ju vykonávať najmenej dva-krát denne, pri východe a západe slnka. Recitujú alebo spievajú sa texty véd a božstvu sa ponúkajú kvety a oheň. Modlitbu tradične sprevádza 17 úkonov, striedajúcich sa podľa bohov. Hinduistický chrám vyhlbený v skalisku je skutočnou svätynou. Skladá sa zo štyroch častí: Šikhara (veža), Svätynia (len pre kňazov), Mandapa (schádzajú sa tam veriaci) a Vchod. Pri každom chráme je bazén na rituálne umývanie. Pri vstupe býva zvykom zazvoniť, aby sa odohnali zlé duchovia, ale aj vzbudila pozornosť boha. Keďže kadidlo a svetlo zvyšujú vnímavosť zmyslov, sú neodmysliteľnou súčasťou obradov nielen v hinduizme.

Sviatky:

Hinduisti majú nespočetné množstvo sviatkov, hýriacich pestrosťou, na ktorých vidieť tanec, hudbu, spev, masky, sprievody s obrovskými vozmi, na ktorých prenášajú sochy božstiev, sprevádzané slonmi a zástupom pútnikov. Veľkých sviatkov je vyše 400 do roka, líšia sa podľa krajov, božstiev a siekt. Medzi najdôležitejšie patrí Pongal. Slávi sa na juhu Indie, kde sa v januári oslavuje prvá úroda ryže a vzdáva sa úcta domácim zvieratám. Vo sviatok Šivatátri, na počesť boha Šivu, musia veriaci stráviť jednu februárovú noc v svätom chráme. Sviatok Holí, na počesť boha Krišnu, slúži na ohlásenie príchodu jari. Každý sa vtedy posype púdom a postrieka sa vodou zafarbenou na červeno, symbolizujúcou novú krv, prúdiacu v žilách. Sviatky Ganešu sú veľmi populárnymi sviatkami Šivovho syna so sloňou hlavou. Na sviatok Duserah sa slávi pamiatka hrdinov Rámajány. Figúru démona Rávanu nakoniec spália. V priebehu roka býva mnoho pútí, hinduisti sa neustále sťahujú, aby navštívili niektoré sväté miesta. Brehy Gangy lemujú pútnické mestá. V Alláhábáde, kde sa stretávajú posvätné brehy Gangy a Jamuny, sa koncom januára každých 12 rokov koná Kumba Melá. Prichádzajú sa sem očistiť tisícky pútnikov.

Šrímad Bhágavatam:

„Najvyšší Pán, ktorý je známi ako neobmedzený, požehná každému, kto sa úplne odovzdá Jeho lotosovým nohám. Taká osoba dostane povolenie k prekročeniu oceánu nevedomosti. Ale ten, kto považuje svoje hmotné telo za vlastné ja, nemôže získať bezpríčinú milosť Najvyššej Božskej Osobnosti.“

Bhagavadgíta:

„Po mnohých zrodeniach a smrtiach sa človek, ktorý je v pravde obdarený poznaním, odovzdá Mne, vediac, že som príčinou všetkých príčin a všetkého, čo existuje.“

(Elise)